

razon viszik el bőrüket. A cselekménnyel kapcsolatba hozott exotikumban, egy kiirtásra ítélt faj sorában, a regény befejezése a mi sorunk szimbólumát láttatja. „Vajjon Európának nem a magyar-e az az üldözött és pusztulásra szánt népe? És vajjon sejtik-e Európa nem szláv népei, hogy mily veszedelmet rejt magában a mi pusztulásunkat előidéző közönyük?”

Mint látható, ez ifjúsági mű nagyon is időszerű céllal készült s tekintve, hogy érdekesen van írva, bizonyára szíves fogadtatásra talál. Ha nem egészen így történik, annak oka a May Károlytól származó indítékoknak a regény technikai fogásai közé való beiktatása. Lehet ugyan, hogy az ifjúság egy részének nem lesz kifogása ez eljárás ellen, de valószínű, hogy akadnak majd olyanok is, akik szerint zavarosabb lenne az élvezet, ha az olvasó nem kényszerülne oly kombinált képzeleti munkára, aminő elől itt nem térhet ki. Aztán az sem bizonyos, hogy minden ifjú olvasó éppen e munka előtt olvasta Winnetou-t. Már pedig ha nem ismeri, akkor a szóbanforgó regény érdekeltésének egyik tényezője hatástalan lesz rá nézve.

Velezdi Mihály.

Az élmény embere. Amikor dr. Makkai Sándort, az erdélyi református egyházkerület püspökhelyettes-főjegyzőjét új könyve megjelenése alkalmából az élmény emberének nevezem, mindenekelőtt rá kell mutatnom arra, hogy mit értek itt és vele kapcsolatban *élményen*. Közönségesen azt értjük élményen, ha a lélek a vele vonatkozásba jutó világnak nemcsak felszínén marad, hanem elmerül, elmélyed a tárgyakra, eseményekre, helyzetekbe, s azokat valamiképpen magába olvasztja, saját organikus részévé teszi. Ilyen értelemben beszélhetünk a lélek különböző funkciói szerint tudományos, művészi, erkölcsi, valóságos élményekről s a gyakorlati, mindennapi élet ezer színes, változatos, ragyogó vagy sötét élményéről. Az élményszerűség foka mindig attól függ, milyen mélyen tud alábocsátkozni a lélek a maga tárgyába s mekkora erővel tudja megragadni, sajátjává tenni azt. Ele-

tünk mozzanatai közül aránylag kevés válik valóban élménnyé. Elfut előttünk az élet filmje, de a képek sorozatából aránylag kevés véssődik belénk. S ami bevéssődik, abból sem sokat vetítenek ki az alkotás síkjába a befogadó lélek produktív erői. Az élményt tapasztaló lélek, de főképp az élményt kivetítő alkotó szellem pedig tragikus valószínűként kénytelen érezni, hogy minél mélyebben merül alá élményébe, annál feketlenebbül örvénylik alatta az élmény tengere. Makkai Sándort azonban nemcsak ebben az értelemben nevezem az élmény emberének. Ebben az értelemben sokkal több élő és alkotó szellemmel van közössége az ő szellemének. Ami rá nézve különösen jellemző, s erős egyéniségének gerincét jelenti, az ama sajátság, hogy az ő élménye rendesen valamilyen *egyetemes élmény*. Nemcsak mélyen éli át a dolgokat, hanem *minden* élménye középponti magyában, a fogantatás mozzanatában e gazdag lélek összes funkciói egyszerre és elválaszthatatlan egységben vannak jelen. Ott van az értelem elemző és boncoló ereje, ott vannak a képzelet és a hit szintetikus, építő hatalmaságai, ott van az erkölcsi érzület nemessége, mely a cselekvés mezeje felé fordítja az akaratot, ezt a vak titánt, kit minden erő szolgálatába kényszeríthet. A funkciók ez eredeti egysége és együtt jelenvalósága eredményezi Makkai bámulatos sokoldalúságát, amelynek meggyőző bizonyítéka legújabb könyve is: „*Zörgessetek és megnyitattik néktek.*” Lélektani és esztétikai tanulmányok, előadások a modern ember sokféle problémáiról, kritikák erdélyi írókról, művészekről teszik változatossá e könyvet a szorosabban építő jellegű, prédikációs részen kívül. Jól jegyezzük meg azonban — és itt van Makkainak egy másik értékes sajátsága —, a lelki funkciók bonthatatlan egysége csak az egyetemes élmény legelső mozzanatára, a fogantatásra, a genezisre nézve áll. Amint az élmény kivetül az alkotás síkjába: az lesz belőle, aminek az adott cél szerint éppen lennie kell: tiszta tudomány, tiszta hitvallás, tiszta elmélkedés, vagy tiszta művészet, s az eredeti élmény egyetemes voltának csak egy finom reflexe játszik mindeze-

ken. Makkai hihetetlen élességgel és szigorúsággal határolja el egymástól sokoldalú működésének különböző területeit s választja ki az elérendő célhoz a megfelelő eszközöket. Talán éppen azért cselekszi ezt, mert élménye egyetemességével nagyon is tisztában van. Mikor a lélek tudatalatti mélységeiről beszélve, a freudizmus világnézeti kritikáját adja, mikor illúzió, szugeszeió és vallás viszonyáról értekez, mikor az esztétikum lényegét, „a Szépség hazáját“ kutatja — bár mindezt a keresztyén eszményiség magas, végső szempontjából teszi —, módszerén, stílusán nyoma sem érzik prédikációs, vagy moralizáló tendenciáknak. Viszont prédikációiba lehetőleg nem kever sem racionális, sem esztétikai elemeket. A művészi elem inkább írásainak tömör és világosan tagolt struktúrális jellegében rejlik. Művészetét, mely önálló szépirodalmi alkotásokban is megnyilvánul, s melynek kivételes hatalmát hitem szerint ezután fogja még csak teljességében megismerni a magyar irodalom — művészetét megőrzi a „Szép“ saját, külön birodalma számára, ahol az teljes joggal és korlátlanul érvényesülhet. Ami munkásságának különböző területeit mégis összekapcsolja: a *keresztyén idealizmus*, mindenestre lelkének középponti napja, egyetemes élményének tartalmi vonása. E nagy állócsillag körül keringenek szellemének bolygócsillagai. Valamennyin ott ragyog ennek a győzedelmes Napnak egy sejtlemes reflexe, de azért minden bolygónak saját, külön fénye és színe is van.

Keresztyén jellegű idealizmusa Makkai Sándort semmiképen sem gátolja abban, hogy mélyesen *modern lélek* legyen, hogy átérezze és önmaga vívódásaiban újra meg újra fájdalmasan tapasztalja a mi új lelkünk minden keserves komplikáltóságát, de a jobbért, a nagyvonalú egyszerűségért tusakodó vágyakozását is. Szíve érzékeny, elméje fogékony még a tőle távolabb álló szellemi irányokkal szemben is, amennyiben azok valóban *szellemiek*, s a maga egy, igaz Istenét imádvá, szeretettel és tisztelettel tud nézni ismeretlen és idegen isteneket is, ha azok valóban *istenek*. Csak a durva bálványimádás, a sö-

tét érzékiség s „a gonosz cselekedetekben gyönyörködő értelem“ nem talál irgalomra ilyenkor törre hegyezett tolla előtt.

Könyvét az új erdélyi magyar irodalom szempontjából különösen jelentőssé teszik azok az ismertetések és kritikák, melyeket a mi íróinkról, művészeinkről írt. Nem azt köszönjük neki, hogy az érték-skála milyen magas fokára helyezte egyikünket-másikat. Kicsinyes és ránk nézve szomorúan jellemző hála volna ez. Azt köszönjük, hogy olyan mélyen, megdöbbenően *megértette* a lelkünket, lehatolt legrejtettebb rétegeinkbe, önmagunk előtt is homályba hulló szférákba s tudatosá tette számunkra lényegünket, utunkat, célunkat és eszményeinket. Tette ezt az intuíciónak olyan erejével, amelyre csak művész képes, és az analízisnek olyan szabadságával, amelyre a művész egyoldalúsága képtelen. És tette azzal az *erdélyi lélekkel*, amely egyedül hivatott Erdély lelkét a maga teljességében felfogni és tükrözni.

Szomorúan tekintve annyi drága, értékes, eltávozott erdélyi magyar után, — mi arra kérjük a velünk rendelkező Hatalmasságot: tartsa meg itt közöttünk ezt a gazdag és nemes szellemet, s közzé hozzánk a sorsközösség s a szeretet olyan erős láncával, hogy azt semmi külső hatalom el ne szakíthassa soha.

Reményik Sándor.

Egy új Bourget-fordítás. („Állomásról-állomásra.“ Szent István-Társulat.)

A modern szerelem pszichológusa s a XIX. század lelki betegségeinek tudós kutatója ebben a regényében túlnyomórészt moralistává lesz. Azelőtt jórészt csak konstalt Bourget. Felfedezte százada legnagyobb betegségét: a pesszimizmust. Majd tovább ment. Megállapította, hogy a századvégi francia letargia kórokozó anyaga a forradalmi ideológia. S a pszichológus most orvosossá lesz: keresi az eszközöket, hogyan lehetne gyógyítani a kételetyűlt s a forradalmi eszméktől megbénult francia közszellemet.

A L'étape-ban, melynek magyar fordítója az „Állomásról-állomásra“ címet adta, utat mutat a gyógyu-